

TKON - PAŠMAN - KRAJ - KOTOR I ASERIJA

MATE SUIĆ
Zagreb

UDK: 801.311:949.718
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1991-11-05

Trajnije simbioze heteroglotskih kulturno-etničkih zajednica koje su se taložile i u dužoj dijakroniji izmjenjivale na našem obalnom području, koje je moguće prepoznati, utvrditi njihovu relativnu i nerijetko apsolutnu kronologiju, pružale su izvanredno povoljne uvjete za stvaranje semantičkih kalka, pa se značenje ponekog toponima pretakalo iz jednog sloja u drugi, počevši od predantičkih vremena, pa preko grčkih, latinskih (odnosno romanskih) sve do starohrvatskih imena mjesta. Takav primjer, po autorovu mišljenju, susreće se na prostoru jugoistočno od završetka otoka Pašmana. Na temelju podataka iz djela Konstantina Porfirogeneta, tu se, na otoku Vrgadi, što ga car naziva *to kástron tò Loumbrikáton*, u nevelikom utvrđenju, nalazila od Justinijanovih vremena vojnička posada, koja je imala zadatak da brani i kontrolira morske putove na toj osjetljivoj točki hrvatske obale, kao i na drugim otocima i položajima uz obalu, na koje je autor upozorio prije više godina. Ti su grekofonski elementi nadjenuli ime jugoistočnom završetku otoka Pašmana, nazvavši ga "Donjim", tj. zapadnim: *katana* (sc. *nésos*). U carevu djelu ime tog mjesta je *Katau*, što je P. Skok uvjerljivo ispravio u *Katan*, od čega je nastao *Tkon*. Po značenju grčkoga *káto nije daleko latinski prilog post*, od čega je nastao latinski, odnosno romanski naziv *Postum*, odnosno *Postumana* (sc. *insula*), a od toga je potekao hrvatski naziv Pašman. Potpuno je hrvatskog postojanja toponim *Kraj* koji se tu nalazi, značenje kojega također možemo svrstati u širu semantičku obitelj "dolje", "iza", "poslije", "najposlije", "kraj". Kao dodatak iznosi se prijedlog za pristup tumačenju imena *Kotor* i *Podgrađe* (stara *Asseria*). Starije ime "ilirskoga" *Kotora* glasilo bi *Acrua*, analogno primjerima *Padua*, *Saltua*, *Batbua* (nedaleko Budva) i dr. Osnovu *Akr-* (sa značenjem "gornji") nalazimo u imenima mjesta kao što su *Acolissos*, *Akrokeraunoi* (planine), *Acrokorinthos* itd. Semantičnu opoziciju predstavljao bi oblik *Kátera* (u Konst. Porf. *Dekatera*) kojoj je polazni oblik glasio *Katótera*. Haploglijom nastao je talijanski oblik *Cattaro* i hrvatski *Kotor*. Sadašnji toponim *Grbalj* (za polje do *Kotora*) nesumnjivo potječe od antičkog *Acrium*, pridjevni oblik uz apelativ kao što su *territorium*, *praedium*, *castellum* i sl.). Ovo su samo sugestije za daljnja detaljnija istraživanja. To isto vrijedi i za srednjovjekovno i današnje ime liburnskoga *Asseria*. Već u kasnoj antici ime je izgubilo inicijalno *A-* koje je bilo shvaćeno kao prijedlog (usp. Rimini od *Ariminium* i sl.) pa je u Anonimnog Ravenata zapisano kao *Serie*. U jednom srednjovjekovnom dokumentu susreće se oblik *Naseri*. Autor se udaljava od kombinacije što je sugerira A. Mayer (da je tu otpalo početno *I-* od *Inaseri*) i zastupa da se radi o jednom hibridu sastavljanom od hrv. prijedloga na i srednjovjekovnog oblika *Serie*. Mjesto se danas naziva *Podgrađe*, što lijepo može biti izravni prijevod latinskog *suburbium*. Taj se već od 2. st. počeo formirati uz gradove na istočnoj jadranskoj obali. Nestankom kulturno-etničkog kontinuiteta nakon doseljavanja vlaškog stanovništva u drugoj polovici 17. st., ime *Podgrađe* se proteglo i na gornji, prehistorijski i antički *oppidum*, što je očita *contradictio in adiecto*.

U naslovu iznesen trinom *Tkon-Pašman-Kraj*, imena mjesta s jugoistočnog dijela otoka Pašmana, ovdje se promatraju kao članovi cjeline vrlo velikog

semantičkog srodstva. A to srodstvo, po našem mišljenju, posljedica je relativno dužeg suživota u antici i u ranom srednjem vijeku grčkog, latinskog (odnosno rimnaskog) i hrvatskog stanovništva. To bi bila jedna od onih brojnih povijesnih konvencija, u kojima je došao do izražaja neprekinuti kontinuitet, kao osnovni preduvjet susreta i stapanja tekovina civilizacijskih slojeva, kojih smo izravni nasljednici i baštinici.

Današnji toponim *Tkon* prvi put se spominje u djelu *De administrando Imperio* Konstantina *Porfirogeneta*, iz sredine 10. stoljeća. Tu je, kao koruptela, napisan u aglomeraciji Katautrebene, koju su lingvisti, posebno naš P. Skok, razriješili kao Tkon i Grebeno, od kojih se prvi odnosi na lokalitet Tkon, na kraju otoka Pašmana, a drugi se razriješuje kao Grebeno, a odnosio bi se na Kornate. Postoji nekoliko prijedloga u tumačenju postanka i značenja ovog imena mjesta, no mislim da se niti jedno ne može prihvatiti. Mi ovaj toponim rekonstruiramo spomoću vrlo oprezne i sitne korikture kao pohrvaćen oblik od jednog polaznog oblika *Katana*, scilicet *polis* ili radije *nesos* (otok). Kako se vidi, to mjesto nosi ime identično s imenom grčkog grada na Siciliji: *Catania*. Zacijelo oba su istog značenja: "Donji". Toponima sa značenjem "gornji" - "donji" ima dosta na našem obalnom prostoru, kao i drugdje. Često se susreću kao antipredlagati na užem obalnom prostoru, posebno na našim otocima, moramo imati pred očima što je primorskom čovjeku, ribaru i mornaru, Grku, Rimljaninu, Romanu ili Hrvat u "gore", a što "gore". Kada se radi o visinskim relacijama tu nema razlike, što je npr. Gornje selo a što Donje selo. Isto tako kada se radi o nadijevanju imena prema tokovima rijeka: "gore" je prema izvoru, "dolje" prema ušću. Naši primorci s obale i otočani naslijedili su i sačuvali shvaćanja koja potječu od najstarijih civilizacija Medirana, da je "Gore" ono što se pruža prema Istoku, a "dolje" ono što se pruža prema zapadu (grč. *pros anatolen* i *pros dysma*). Prema tome moramo pri tumačenju značenja nekog imena mjesta sa značenjem gornji ili donji utvrditi, po čemu je donji ili gornji, u odnosu na koji drugi geografski pojam (naselje, rt, uvala, otok i sl.). O tome se često nije vodilo računa. Npr. naš vrijedni P. Skok smatrao je, da otok Dolin koji se pruža uz jugoistočni krak otoka Raba dobio ime po tome što bi bio donji otok u odnosu na Rab. Međutim, on promatran iz Raba ne može biti donji, on se pruža prema jugo-ISTOKU i po tome može biti samo gornji. Uostalom da je to tako, odnosno da se shvaćanje onoga što je "gornje" a što "donje" u naših primoraca sačuvalo do dana današnjega, pokazuju atributi rtova s kojima otok Dolin završava: rt kojim Dolin završava s (jugo) istočne strane ima atribut gornji, a onaj na suprotnom kraju donji. Stoga sam morao potražiti drugačije značenje tog imena, oslanjajući se, kao i uvijek, na karakteristične momente preuzete iz sfere prirode, kao što su morfološke i druge odlike geografskog pojma. Ovdje se, kako sam dokazao, radi o jednoj markantnoj odlici otoka i zaljeva što ga tvori s o. Rabom. To su velike pličine,

na što ukazuju i toponimi "prsur" (*frixoria* - pržina), salbana, od salbun - pijesak a posebno velika pličina spomenutog uskog kanala, koju možemo povezati s čestim imenima mjesta nastalih od latinskog *vadum*, plural *vada* sa značenjem "gaz" , "pličina" , često arikuliranih sufiksima augmentativnog i diminutivnog karaktera (*-one, -ona, -ura* i dr.) Ukratko, ovdje valja krenuti od jednog izvornog oblika Vadolona, gdje su Hrvati prepoznali svoj prijedlog "va" (koji se u naših sjevernih čakavaca do danas sačuvao koji su odvojili, dok je ostatak dolona posve pravilno prešao u dolin, kao *Salona* u Solin i dr. Ovo je valjalo navesti da bi se upozorilo, kako naš prijedlog za ime Katan nema nikakva osnova ako nismo u stanju identificirati geografski pojam kome je naš Tkon zaista bio donji. To mora biti jedno značajnije naselje jugoistočno od Tkona u kome su duže boravili grekofonski elementi, u simbiozi s romanskim, koji je bio glavni posrednik između Grka i pridošlih Hrvata. Po našem mišljenju to je bio otok Vrgada u Konstantina Porfirogeneta *kastron to Loumbrikaton*. Kako je Skok utvrdio, ime Vrgada potječe od izvornog *Rubicata*, po boji zemlje crljenice koja se u tom kraju nalazi na dužem potezu, po kojoj je na suprotnom kopnu, po mom tumačenju, nastao i toponim "Prparot" (od lat. *purpurata*), a što se odražava u tal. nazivu Porto rosso, u hrvatskom Crvena luka, dok je u Istri po toj zemlji stekao ime stari *Ruginium* (Rovinj). Osnovno je pitanje: odakle su stanovnici Vrgade bili grčke jezične pripadnosti. To danas neće biti teško razriješiti. Kada sam prije tridesetak i više godina raspravljao o postanku i značenju imena *Pizouch* što ga donosi Konstantin Porfirogenet za Dugi otok, izrazio sam mišljenje, da od toga Pizuha potječe ime mjesta Čuh na jugoistočnom rubu Dugoga otoka, odvajajući se od Skoka koji je Čuh dovodio u vezi s tal. *ciuffo*, hrv. cuf, sa značenjem "čuperak" (usp. naš Kosmaj). Postojanje međutim u dokumentima prijelaznih oblika Pzuh i sl. postalo je jasno da Čuh potječe od careva Pizuha. Oslanjajući se na situaciju na tom području, posebno na postojanje polja koje je u latinsko-romanskoj toponomastici (*ad Pirum* i sl.), bilo u hrvatskoj (Kruševac, Kruščica, Kruševo polje i dr.). A Kruševo, odnosno Krševanje polje nalazi se upravo na prostoru gdje se nalazi Čuh. Po tome bilo je posve opravdano, tražiti semantičku vezu između Kruševa polja i izvornog oblika i značenja prvobitnog grčkog oblika od kojega je i potekao *Pizouch*. Po našem prijedlogu valja krenuti od jednog grčkog *Apidiouchos* (sc. *agros*) gdje osnova sadrži grčku riječ *apidion*, hrv. kruškica, po kojoj je i polje nazvano u hrvatskom kalku. Moj je prijedlog prihvaćen, pa je uvršten u aparat od Jemkinsa u Moravaczikovu izdanju djela *De administrando Imperio*. Ovo je trebalo iznijeti da bi se objasnilo otkud sad Grci tu u Čuhu? Znamo da grčkih naseobina tu nije bilo. A grčki toponimi ne mogu niknuti povremenim dodirima s grčkim moreplovcima po Jadranu. U dilemi kako objasniti ovaj nesumnjivo relativno dugotrajan boravak Grka na ovom užem prostoru, pomišljao sam na prisustvo većeg broja orijentalaca

koji su se služili grčkim jezikom, a koji su bili veoma brojni kod nas već u kasnom Rimskom carstvu. No kasnije sam morao napustiti takvu pretpostavku, oslanjajući se na novije rezultate do kojih sam došao.

Kao prvo, ovi orijentalci su bili prvenstveno urbani elementi, na predijima gradskih agera njihova je uloga bila neznatna. Naprotiv, grekofona je bilo na mnogim mjestima uz kopno, a posebno po otocima. Oni su sačinjavali posade većih i manjih utvrđenja (*phouria*), što ih je organizirao Justinijan nakon rekonkviste, s ciljem da nadziru i brane plovne puteve uz istočnu jadransku obalu, kao što je to bilo u sjevernoj Africi. Na njih sam prvi put upozorio u svom *Antičkom gradu*, a kao primjer koji nepobitno potvrđuje moju tezu uzeo sam utvrđenje *Tarac* na otoku Kornatu. Otada su se mnogi arheolozi i historičari zainteresirali za taj problem, pa već danas raspolažemo s bogatom topografijom takvih bizantskih stražarnica. Jedna od njih bila je prourijom na otoku Vrgadi i njoj pripadaju sačuvana utvrđenja, sa zidnim platnima i interpoliranim masivnim potpornjacima. Položaj Vrgade s ovim utvrđenjem pokazuje, da je njezina uloga u zaštiti slobodne plovidbe bila osobito važna. Koliko dugo su vojne posade branile ove tvrđave na Vrgadi zasada se ne može točno odrediti. No nema sumnje da su ti vojnici (vjerojatno kao *limitanei* ili možda *pseudocomitatenses*?) ovdje bilil smješteni najmanje u trajanju jedne generacije. A to je bilo sasvim dovoljno za jedan suživot Romana i Grka, u kome je moglo doći do asimilacija na raznim poljima, pa tako i do kalkiranja ("prevođenja") pojedinih riječi, imena mjesta i sl. Upravo te etničko-kulturne retorte, obogaćene doskora novodoseljenim Hrvatima, mogla su odigrati ulogu onih značajnih *prijelaznih* perioda, koji su osnovni preduvjet civilizacijskog i kulturnog kontinuiteta, u kome su se odvijali procesi interakcija, asimilacija i integracija, koji predstavljaju temelje naše pripadnosti mediteranskoj i europskoj civilizaciji. Nas kao baštinike ne predstavljaju samo toponastički ostaci što smo ih pretočili u vlastiti jezik (npr. *apidion - ad pirum - kruševo* i sl.), već i mnoge druge riječi koje danas, po završetku tih procesa, smatramo našim riječima.

Poznato je da Konstantin Porfirogenet u svom prikazu Dalmacije sve gradove, određena stare rimske municipije koji su sačuvali kontinuitet (odnosno koji nisu bili razoreni od strane Avara i Slavena) predstavlja terminom *to kastron*, odnosno u pluralu *ta kastra* Kotor (*ta Dekatera*), Raousion - Dubrovnik, nasljednik Epidaura), *Aspalathos* (Split, nasljednik Salone), *Tetrangourion* (Trogir, koji je tekoder kao samostalna *civitas* nastao na razvalinama velike salonitanske municipalne zajednice), *ta Diadora* (Zadar, antički *Iader*). Završivši ovo nabranjanje od jugoistoka prema sjeverozapadu, car prelazi na municupije koji se nalaze na otocima, od sjeverozapada prema jugoistoku. To su *ta Opsara* (Osor), *Vekla* (Krk) i *Arbe* (Rab). Dalje slijede njegova *eremokastra* (otoci "bez stanovnika"), u stvari bez municilnog

središta, da bi na kraju završio s Vrgadom koju naziva, kako je navedeno *to kastron to Loumbrikaton*. Promatrajući navedene podatke s formalne strane trebalo bi očekivati, da je carev Lumbrikaton još jedan otok - naslijednik nekog starijeg municipalnog centra, kao što su to bili spomenuti kvarnerski otoci. Ovdje uz kopno izvori spominju dva naselja: *Blandona* (negdje blizu Biograda na moru ili Pakoššana) i *Arausa* odnosno *Arauzona* vjerojatno negdje uz Vransko jezero. No to nisu bila središta nekakve municipalne zajednice. Zacijelo su i stanovnici ovih centara (kao i mnogih drugih ruralnog karaktera) bježali za vrijeme najezde Avara na susjedne otoke liburnskog arhipelaga, ali nemamo nikakvih potvrda ni indicija da su oni tom prilikom ponijeli sa sobom institucije kojega gradskom municipalnog središta. Prema tome, što se toga tiče, mogli bismo i carev *to Loubrikaton* svrstati u kategoriju otoka što ih isti izvor skupno naziva *eremokastra*, a to su otoci koji nisu imali romanskih municipalnih organizacija, već su u tom pogledu bili adsignirani već u ranom rimskom Carstvu značajnijim gradskim zajednicama (npr. čitav sjevernodalmatinski arhipelag, od Premude (lat. *Primata*) do Murtera (lat. *Colentum*). Niti na jednom od tih mnogobrojnih otoka nije bilo, kroz čitavu antiku, nije se nalazilo kakvo urbano naselje, odnosno sjedište ne municipalne zajednice. No, da je Vrgada predstavljala samo jednu bazu s vojnom posadom, zadatak koje je bio da nadzire i po potrebi brani vrlo osjetljivo područje ulaska u kanal, bilo onaj srednji između otoka Ugljan-Pašman (koji su u ono vrijeme bili spojeni) i Dugog otoka (*Pizoucha* u de adm. Imp.), bilo onoga između kopna i Ugljana-Pašmana. Arheološki ostaci na Vrgadi pokazuju, da je tu bio smješten jedan jači garnizon, s nekoliko desetaka branitelja. U toliko je car mogao reći da se je njihovo boravište *kastron*, odnosno *castra* (lat.) u pravom smislu riječi: "utvrda u koju je smještena vojska". No da Loumbrikaton nije bio središte neke iz antike naseljene municipalne zajednice višeg (*municipium, colonia*) ili nižeg ranga (*forum, conciliabulum, conventus* ili sl. *civium Romanorum*) dokazuje činjenica, da ovaj kastron zvani Loumbrikaton nije plaćao nikakva tributa nekom od hrvatskih vladara na kopnu. Car izričito donosi koji su to dalmatinski gradovi plaćali ovaj "danak mira" i koliku su svotu plaćali pojedini gradski centri, ne samo oni na kopnu (od Dubrovnika dalje do Zadra), već i oni koji su se nalazili na otocima (Krk, Osor, Rab). Mislim da je ova činjenica krunski svjedok u ocjeni karaktera kastrona na Vrgadi. Ona ujedno podupire našu tezu da je Bizant, upravo Justinijan, izgradio obrambeni sistem uz obalu i na otocima, kojoj sadašnja istraživanja pružaju izravne potvrde. U sadašnjoj prilici za nas je vrlo vrijedno saznanje, da je na Vrgadi duže vrijeme, kako smo već naveli, u trajanju jedne generacije najmanje, boravio grekofonski element koji je mogao ostaviti tragova imena mjesta u grčkom jeziku. Vratimo se, dakle, našem toponimu *katan* što ga donosi Porfirogenet.

U tumačenje postanka i značenja ovog toponima, koji je smješten na samom jugoistočnom rubu otoka Pašmana istaknut ćemo ponajprije da je Tkon (sjevero) zapadno od Vrgade, dakle "dolje". Krenimo najprije od grčkog priloga *ano* i *kato* ("gore" i "dolje"). Zajedno sa članom (npr. srednjeg roda *to kato* i *to ano*) postaju atributi: "onaj dolje", "donji" i "onaj gore", "gornji", npr. emporij uz rijeku Naron u Pseudo Skilaka je *tò áno emporion*, što predstavlja i postojanje jednoga *tò kató emporionu* u poriječju Narona, koje je u spomenutom izvoru doživljelo kontaminaciju s poriječjem iz južne Iliride, uz Bojanu i Drim. Prijedlog *kata*, s genitivom i s akuzativom, posjeduje bogatu paletu značenja. Ako je Tkon po prirodnom smještaju zapadno od Vrgade, onda je on donji u odnosu na Vrgadu pa su ga stanovnici otoka u ranobizantsko doba mogli nazvati "donjim", u pridjevskom obliku *Katane*, sc. *nesos*, *polis* ili sl. U toliko možemo uspostaviti analogiju s istoimenim gradom na Siciliji (današnja Catania). U hrvatskom toponim je normalno prešao u muški rod, na što upućuje i oblik predan u De adm. Impr. *Katan*.

Kako je općenito prihvaćen naziv ovoga mjesta i po njemu naziv otoka Pašmana nastao je u latinskom odnosno u romanskom od priloga *post: insula Postuma, Postumana* ili sl. Po nekim bi to bio posljednji otok u cjelokupnom arhipelagu Liburnida, kojemu bi na čelu bila spomenuta *Primata*, u hrv. Premuda. Po drugim bi naziv Pašman spadao u kategoriju tzv. predijalnih imena, nastao po gentiliciju ili kognomena vlasnika tamošnjih termina *Postuma* ili *Postumija*. Naše je mišljenje, da je latinsko ime za Pašman, najprije kao naziv za završetak otoka, a potom i za čitav otok, u tijesnom semantičkom srodstvu s grč. *Katan*. Grčki prijedlog *kata*, s akuzativom, može imati čitav niz značenja. Jedno od tih je i "poslije", "nakon", čime se veoma približuje latinskom prijedlogu *post*. Kao potvrdu toj varijanti citirat ćemo samo jedan primjer. Jedna cezura u heksametru zove se *katà triton trochaion* što bi se na latinskom jeziku moglo prevesti *post tertium trochaeum*, dakle *poslije* trećeg troheja. Svojim pak značenjem toponim Kraj, mjesto odmah do Tkona, mogli bismo dovoditi također u vezu s grč. *Katan* i lat. *Postuma*, s užitim značenjem *posljednji*, dakle izvođenjem od istog prijedloga *post*. Moramo priznati da ova kombinacija, uzevši samu po sebi, posjeduje znatan stupanj vjerojatnoće. Jer imena mjesta sa značenjem "kraj", "završetak" i sl. nisu rijetka u našoj topónom rubu otoka Brača, hrvatski Vrhbrač, Vrhmlječe i dr. No još uvijek ne možemo nijekati pojavu kontaminacije hrvatskog naziva sa zatečenim značenjima toponima u grčkom i latinskom jeziku. Ako je to tako, tada stječemo vrijedan dokaz kontinuiteta i organskog stapanja jezičnih ostataka triju jezika, kontinuiteta koji se ponavljuje i na drugim poljima, npr. kad tumačimo da je franjevački samostan nasljednik starijeg i u našoj narodnoj povijesti znamenitog samostana benediktinaca na Čokovcu u Tkonu.

Nakon ovog, nadajmo se uspješnog, porinuća toponomastičkog broda odmah postavljamo navoz na izgradnju dva druga. To su nazivi *Kotor* i *Aserija*. Biti će to ovdje zaista samo navoz, dok ćemo konačnu obradu prepustiti drugim stručnjacima, koji su više od nas ušli u tajne toponomastičke discipline.

Ime Kotor prvi se put spominje u djelu Konstantina Porfirogeneta kao *ta Dekatera*. Prefiks *De* moramo odbaciti, on je tu prisutan kao elenemt genitiva, analogijom na latinske i romanske oblike *civita de Bononia*, franc. *ville de Paris*. A. Mayer je predložio i etimologiju ovog naziva o kojoj se ne usudujemo raspravljati. Pogotovo neće se moći nijekati vezu između današnjeg Grblja predjela jugoistočno od Kotora, sa toponimom *Acruvium*. Da skratimo raspravljanje, dimenzija kojega nesumnjivo premašuje težinu problema, mi se pridružujemo mišljenjima po kojima je ime *Acruvium* u vezi s imenom Grbalj, ali isto tako i onih koji smatraju, da je *Aceuvium* stariji naziv za grad Kotor. Isto tako ne može se pouzdano osporavati teza, da se naziv s osnovom *akro* veoma dobro usklađuje sa stvarnom prirodom prvobitnog Kotora koji se dizao na dobro zaštićenoj hridi podno Lovčena, malo podalje od mora, kao što je to bilo i u Risnu (*Rbizinium*) sjedištu kraljice Teute. Osnovu toponima *akro*-valja dovesti u vezu sa složenicama tipa *Akro-lissos*, *Akro-Korintbos*, *Acrocerauni montes* (u Epiru, južna Albanija), grč. *akropolis* ("Gornji grad") itd. Polazimo od jednog starijeg naziva za Kotor, s osnovom *akro*-, nastavljeno elementom *-ua* (*Akrua*) kao u nazivima mjesta *Buthua*, *Pardua*, *Salthua*, *Arduba*, na tlu Italije *Mantua*, *Genua* i dr. Neki lingvisti drže, da ovaj drugi dio složenice *-ua* ima značenje "mjesto", "naselje", slično keltskom *-dunum*. Neki ovdje svrstavaju i apelativ *oba* iz Sparte, za uže gradske četvrti, njih ukupno pet, od kojih je svaka davala po jednog efora. Već u antici je naša *Akrua* dobila svoj suburbij koji je kao semantička suprotnost nazvan donjim gradom, (*polis*) *katotera*, od kojega nije daleko onakav carev oblik iz sredine 10. stoljeća *Katera*. Haplogijom razvili su se od *Katotera* talijanski *Cattaro* (s geminatom *-tt-*) i naš Kotor, u talijanskom ženskog roda (kao i sva druga imena mjesta), u našem jeziku muškog. Ovakvim tumačenjem postanka imena Kotor otpadaju poteškoše u objašnjenju akcentuacije na koju je P. Skok s pravom upozorio. Usput ovdje napominjem, da je Kotor doživio još jednu artikulaciju usnog areala, za vrijeme mletačke vladavine Dalmacijom. Naime, u Kotoru je ne tako davno naden natpis (pokazao mi ga ja pok. V. Brajković), sastavljen u lijepom elegijskom distihu, a govori o proširenju urbanog areala na močvarno područje. Natpis počinje riječima *Phlegraei redeunt* "povlače se Flegrejske močvare", što znači da je grad bio proširen na baruštinama uz more. Graditelj se hvali da su bedemi tog novog dijela grada snažniji od prirodnih litica u starom dijelu Kotora. Natpis je bio skriven, uzidan u stražnje platno bedema pa je bio sakriven oku. Vjerojatno je tu bio premješten nakon

što je Venecija zabranila isticanje imena uglednika ili članova gradske uprave. Što se tiče Akruvija (*Acrvium*) prvobitno je to bio pridjev s dočetkom *-ium*, *-ia*, *-ium* sa značenjem "grbaljski", sc. *territorium*, *praedium*, *castellum* ili sl. Svakako ne spada u kategoriju tzv. predijalnih imena, slično na pr. predijalnom imenu *Pauliana* na Pagu, u odnosu prema *Paulia* na o. Braču, vjerojatno *cenobia*, *monasteria Paulia*, nastala po imenu Sv. Pavla pustinjaka.

Ime *Asseria* nosila je predrimska gradina u današnjem naselju Podgrade kod Benkovca. Stari centar jedne istaknute liburnske teritorijalne općine, u rano rimsko doba postaje središte rimskog municipija. Dok se Nadin (*Ned-inum*), Bribir (*Varvaria*), *Karin* i neki drugi liburnski gradovi sačuvali svoje staro ime, prilagođeno fonetici hrvatskog jezika, ime stare Aserije već se poodavno ne spominje ni u narodu, niti u dokumentima. No ipak je preživjelo antiku. M. Barada je upozorio A. Mayera na jedan arhivski spis u kome je zabilježen oblik *Naseri*. Očito se radi o antičkoj Aseriji. Mayer smatra da treba krenuti od oblika *Inaseri* kojem je otpalo početno *i*. Takva solucija je malo vjerojatna, jer imamo ovdje i u nizu mnogih drugih primjera pojavu, da su imena mjesta koja počinje s *A*- taj vokal, shvaćen kao prijedlog, potpuno izgubili već u kasnoj antici, a imena kao što su Rimini (stari *Ariminium*), sisilski Girgenti od starog *Agrigentum*, u našim dokumentima iz zadarske okolice Bravizzo od našeg naziva Obrovica (preko oblika a Bravizzo). Uostalom za oblik *Serie* od *Asseria* susrećemo već u anonimnog ravenatskog kozmografa, s kraja 6. ili 7. st. Mi smatramo da se ovdje radi o jednom jezičnom hibridu koji se sastoji od našega prijedloga *na* i kasnoantičkog ostatka od *Asseria Seri*. Takvi primjeri nisu nepoznati u toponomastici naših krajeva. A to znači da se još u srednjem vijeku, kao i u antici, upotrebljavao prijedlog *na* kad se radilo o gradini, u latinskoj nomenklaturi *oppidum*. Vrlo intenzivno ove gradine su se zarana počele razvijati, najkasnije u 2. st poslije Kr. razvija se suburbij, slično kao što se to vidi ispod bedema stare Varvarije na istočnoj padini. Već tada je nastao odnos "gore-dolje" tj. *oppidum - suburbium*. Nije isključeno da su Hrvati već u ranom srednjem vijeku zatekli i "preveli" riječ *suburbium* u padgrade. Nastankom naslijeđenog *Naseri* naziv Podgrade se protegnuo i na gradinu, odnosno na bivši gradski areal. Gubitak tradicije i neposrednog kontinuiteta valja zahvaliti novodoseljenom stanovništvu krajem 17.st. čija zapamćenja u Kotarima i drugdje ne idu dalje od Turaka.

LITERATURA

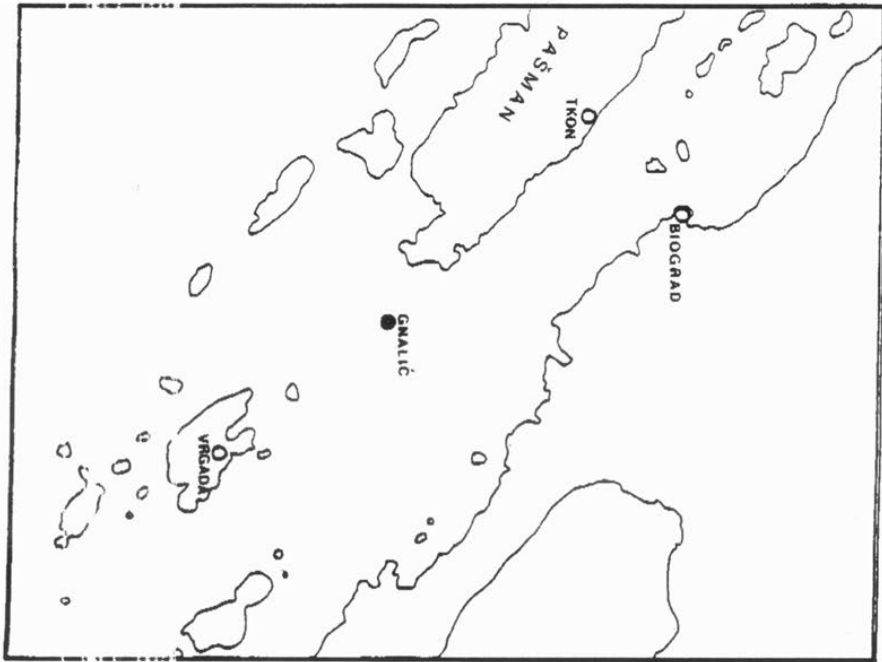
- L. JELIĆ, Povijesno-topografske crtice o Biogradskom primorju, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, N.S., 3, 1898.
- V. BRUNELLI, *Storia della citta di Zara*, Venecija 1913.
- Gy. MORAVCZIK, Constantinus Porphyrogenetus, *De administrado imperio*, Budapest 1949.
- P. SKOK, *Romanstvo i slavenstvo na slavenskim otocima*, Zagreb 1950.
- A. MAYER, Die Sprache der alten Illyrier, I, Beč 1957, II, Beč 1959.
- M. SUIĆ, Pizych na Dugom otoku, *Starohrvatska prosvjeta*, III ser., 4, 1955.
- M. SUIĆ, Nekoliko primjera toponomastičke stratifikacije u sjevernoj Dalmaciji, *Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, XII, Centar za balkanološka ispitivanja, 4, 1969.
- M. SUIĆ, Zadar u De administrando imperio Konstantina Porfirogeneta, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 27-28, 1980-81.
- M. SUIĆ, *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981.
- M. SUIĆ, *Antički grad na istočnom Jadranu*, zagreb 1976.
- Š. BATOVIĆ, Otok Pašman u prapovijesti, *Pašmanski zbornik*, Zadar 1987.
- M. SUIĆ, Glose uz Slavenstvo i romanstvo P. Skoka na jadranskim otocima, *Radovi Zavoda JAZU Zadar*, sv. 31, 1985.
- S. ČAĆE, Blandona i susjedna središta, prilog antičkoj topografiji biogradskog područja, *Biogradski zbornik*, Zadar 1990.
- B. NEDVED, Biogradski kraj u rimsko doba, *Biogradski zbornik*, Zadar 1990.

Mate S u i ć: TKON - PAŠMAN - KRAJ - KOTOR AND ASERIA

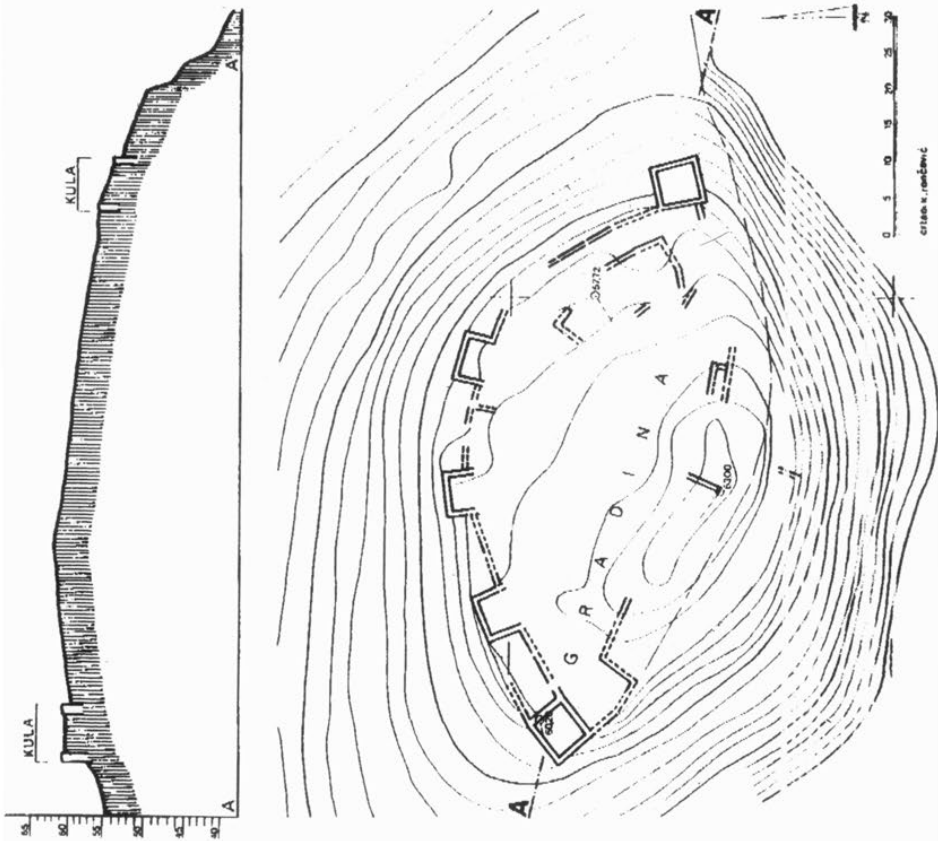
S u m m a r y

From pre-antique times, over Greek and Roman up to early croatian times, the names of places poured out semantically from one into another. According to the author, there is an example for that on the southeast of the island of Pašman. Tkon was named after Greek *Katau*, that is *Katan*, Pašman was named after Roman *Postum*, that is *Postumana*, while the toponym Kraj is entirely a Croatian name. By semantic opposition the form of *Katotera* proceeded from *Katera*. After that Italian form *Cataro* and Croatian *Kotor* finally developed by haptology. The name of today's Podgrad is derived from Liburnian *Asseria* which - after variations in antiquity and the Middle Ages - can be directly translated by *suburbium*.

(transl. by Helena Peričić Jakovljević)

Sl.1. Geografski odnos Vrgade prema Pašmanu

Sl.2. Ostaci bizantskog kastron-a na otoku Vrgadi

